

Vrijheid in het Rijk van Nijmegen

Onvrijheid, strijd om de vrijheid en herstel van vrijheid; toen, nu en morgen

Regioprogramma *Vrijheid* in het Rijk van Nijmegen

Berg en Dal, Nijmegen, januari 2022

I am the master of my fate
I am the captain of my soul.

Uit *Invictus*, gedicht van William Ernest Henley

Het regioprogramma *Vrijheid* Rijk van Nijmegen is tot stand gekomen dankzij een samenwerking van de volgende personen:

Wiel Lenders, directeur Vrijheidsmuseum Groesbeek en Informatie Centrum WO2 Nijmegen

Joost Rosendaal, universitair docent Radboud Universiteit

Ad van Heiningen, voormalig hoofdredacteur De Gelderlander, ex-kwartiermaker van 'Gelderland Herdenkt'

Erik de Gans, coördinator regio programma *Vrijheid* gemeente Berg en Dal

Pieter Hermans, adviseur publieksbereik WO2 gemeente Nijmegen

Inhoudsopgave

1	Voorwoord	4
2	<i>Van Gelderland Herdenkt naar Vrijheid</i>	5
3	Drie verhaallijnen	6
	3.1 Onvrijheid	7
	3.2 Strijd om de vrijheid	8
	3.3 Herstel van vrijheid	9
4	Partners in het regioprogramma	11
5	Uitgangspunten regioprogramma	12
6	Aanvragen subsidie regioprogramma	13
	6.1 Criteria vanuit provincie Gelderland	12
	6.2 Procedure subsidieaanvraag	13
	6.3 Bijdragen vanuit de gemeenten Nijmegen en Berg en Dal	14
	6.4 Bijdrage vanuit Infocentrum WO2 Nijmegen	14
7	Mogelijke samenwerkingen per verhaallijn	16

Bruggen bouwen tussen het heden, verleden en bewoners

Het regioprogramma *Vrijheid* is er voor iedereen; voor alle bewoners in de regio en daarbuiten. Daar horen ook nieuwe Nederlanders bij. Sommigen van hen hebben huis en haard achter zich gelaten om hier helemaal opnieuw te moeten beginnen. Ook hun ervaringen horen bij het verhaal van de vrijheid. Het programma is er ook voor onze jongeren. Van hen willen we weten wat vrijheid voor hen betekent en hoe zij daaraan bij willen en kunnen dragen. Door bruggen te bouwen tussen het heden en het verleden en de bewoners in de regio, hopen we met elkaar tot verbinding te komen. Laten we het eens hebben over vrijheid, democratie en rechtsstaat. Niet in een debat maar in dialoog met elkaar, en dat begint vaak met goed naar elkaar te luisteren.

2 Van Gelderland Herdenkt naar Vrijheid

Het programma *Vrijheid* bouwt voort op *Gelderland Herdenkt*, maar laat tevens een koerswijziging zien. In *Gelderland Herdenkt* was de Tweede Wereldoorlog het uitgangspunt en de spil van het programma; het accent lag daarbij nadrukkelijk op het verleden. In *Vrijheid* wordt de Tweede Wereldoorlog het referentiekader. Met deze historische dimensie op de achtergrond gaan we verbindingen leggen met het heden en ‘onderzoeken’ we wat vrijheid, rechtsstaat en democratie voor ons betekenen en hoe we deze willen borgen voor de toekomst. De gebeurtenissen tijdens de Tweede Wereldoorlog en de actualiteit zijn de haakjes van de kapstok waaraan de activiteiten worden opgehangen.

Deze koerswijziging creëert vooral kansen om een impuls te geven aan de wijze waarop we de Tweede Wereldoorlog herinneren en de vrijheid vieren. *Vrijheid* in het regioprogramma in het Rijk van Nijmegen is breder van opzet, we kijken naar aanloop en nasleep, er worden bruggen geslagen naar de culturele sector en we willen een nog breder publiek bereiken; jongeren en nieuwe Nederlanders in het bijzonder. Daarnaast zullen verschillende programmaonderdelen ook digitaal vastgelegd worden of gestreamd, zodat er ook ‘op afstand’ kan worden deelgenomen. Samenwerking staat hierin centraal.

De gemeenten Nijmegen en Berg en Dal gaan van start met het regioprogramma. De gemeenten Wijchen/Druten, Heumen en Beuningen sluiten weer aan tijdens de zogenaamde kroonjaren (2024 en 2025). Wijchen/Druten, Heumen en Beuningen worden wel al vanaf het begin meegenomen in het verhaal van de regio, zodat ook zij tijdig hun voorbereidingen kunnen gaan treffen.

Enkele citaten uit het provinciaal beleidskader *Vrijheid* van de provincie Gelderland versie 5.0:

“Voor jongeren is de Tweede Wereldoorlog ver weg. Zij leven in het nu. I.h.k.v. van een programma over ‘vrijheid’ versus ‘onvrijheid’ kan het wel helpen de plekken en verhalen van toen te koppelen met het nu.”

“ (...) een goed functionerende democratie en rechtsstaat [zijn] de voornaamste voorwaarden voor een bestaan in vrijheid, een basis voor een gelukkig leven. Het is aan de huidige en nieuwe generaties om die voorwaarden, de vrijheid te koesteren,”

“Volgens het CBS had op 1 januari 2019 23,2 procent van alle Nederlanders een migratie-achtergrond. Zij hebben een ander referentiekader als het gaat om ‘oorlog’ en ‘vrede’, ‘vrijheid’ en ‘onvrijheid’. Het is van belang dat ook zij hun verhaal kwijt kunnen. (...) door ze actieve rol te bieden bij herdenken of vieren van de vrijheid.”

3 Drie verhaallijnen

Onvrijheid, strijd om de vrijheid en herstel van vrijheid

In het Rijk van Nijmegen zetten we in op een meerjarig programma waar een breed publiek op vele manieren aan kan deelnemen. Enerzijds het respectvolle herdenken, maar anderzijds ook een krachtig, aansprekend programma dat uitnodigt tot meedoen, meedenken, meepraten; het zogenaamde ‘participatieve herdenken’.

Het thema ‘Tweede Wereldoorlog’ wordt verbreed ten opzichte van *Gelderland Herdenkt*; zowel de periode vóór, als de periode ná de bevrijding (september 1944/ mei 1945) wordt meegenomen in het verhaal van *Vrijheid*. Zo komen bijvoorbeeld al vanaf 1933 de eerste vluchtelingen over de grens bij Groesbeek, en 1951 vormde het begin van de Europese samenwerking (oprichting EGKS, later EEG en Europese Unie). Europa werd als het ware gebouwd op de puinhopen van de Tweede Wereldoorlog. Door ook naar de aanloop naar en de nasleep van de Tweede Wereldoorlog te kijken, proberen we nog beter te begrijpen hoe dit enorme conflict heeft kunnen ontstaan en wat we moeten doen om herhaling te voorkomen. We willen een nog breder publiek bereiken met de verhalen en lessen van de Tweede Wereldoorlog; de oorlog zelf, maar ook wat de gevolgen ervan zijn geweest; een ‘uitgeput’ continent en pijn die nog steeds voelbaar is, maar ook de eerste stappen naar een verenigd Europa, vrede en verzoening

Door deze verbreding in het tijdvak ontstaan er tegelijkertijd ook meer mogelijkheden om evenementen met maatschappelijk raakvlak op te zetten waarin vrijheid, democratie en rechtsstaat een rol in spelen, met thema’s die voor bewoners anno nu belangrijk zijn: hoe om te gaan uitsluiting, vervolging, inclusiviteit, vluchten, internationale samenwerking en natuurlijk het invullen van vrijheid anno nu. De overeenkomsten tussen de ervaringen van mensen nu enerzijds en anderzijds de gebeurtenissen uit de Tweede Wereldoorlog, zijn een krachtig middel om nog meer mensen bij de regioprojecten te betrekken.

3.1 Onvrijheid

Het verhaal van vervolging, verzet, vlucht en verwoesting

Onvrijheid vóór en tijdens WO2

Het verhaal van onvrijheid begint met de opkomst van het nationaalsocialisme in Duitsland. Vanaf 1933 komen steeds meer vluchtelingen de Nederlandse grens over. Maar ook in Nederland staat de democratie onder druk door anti-parlementaire groeperingen. Nog nét in 1939 gaf de grote Duitse schrijver Thomas Mann een indrukwekkend boekje uit met de titel 'Das Problem der Freiheit', gedrukt in Nijmegen en Stockholm. Een meesterwerk. Eind jaren dertig werden in Nijmegen wel meer boeken en pamfletten gedrukt die in Duitsland verboden waren. Van hieruit konden ze (terug) de grens over worden gesmokkeld. Dat was zeker ook de bedoeling van de opdrachtgever, de antifascistische uitgever Gottfried Bermann Fischer.

Na een korte strijd in mei 1940, waarbij de Waalbrug wordt opgeblazen, begint een bezetting die steeds meer vrijheid beperkende maatregelen met zich mee brengt. Joodse burgers worden eerst van de samenleving uitgesloten en vervolgens opgepakt, verraden en afgevoerd via Westerbork naar concentratiekampen waar de meesten van vermoord worden. Steeds meer proberen de nazi's grip te krijgen op het bestuur. Nijmegen krijgt een NSB-college van B&W. Honderdduizenden Nederlandse jongemannen worden gedwongen voor de Duitsers te werken of onder te duiken. Er is steeds meer verzet tegen de bezetter en de nationaalsocialistische ideologie die via propaganda en gemanipuleerde informatie wordt verspreid. Tegenstanders, zoals Titus Brandsma, worden vervolgd, opgesloten en/of gedood. Kranten als de Gelderlander mogen niet meer verschijnen. Er komt een illegale pers. Maar ook is er sprake van collaboratie en verraad. Nijmegen wordt zwaar getroffen door een Amerikaans bombardement. De nazipropaganda lijkt echter weinig effect te hebben. Veel Nederlanders kijken uit naar de bevrijding.

Nederland is in de oorlogsjaren geen rechtsstaat meer. De soevereiniteit (zelfbeschikking) van ons land houdt op te bestaan. Er bestaat ook geen volksvertegenwoordiging meer. Het handelen van de overheid is in vele gevallen niet langer gebaseerd op wet en recht. Fundamentele rechten van iedereen, zoals de vrijheid van meningsuiting en godsdienst, vrijheid van vergadering en vereniging, het recht op gelijke behandeling, worden niet langer beschermd door de overheid maar feitelijk afgeschaft. De vrije pers is illegaal. Onafhankelijke en onpartijdige rechtsspraak en rechtsbescherming is verdwenen. Nederland is in alle opzichten een *onrechtsstaat*.

Aanknopingspunten in het regioprogramma

Er is nog steeds sprake van racisme, discriminatie, uitsluiting en seksisme. Niet alle bewoners voelen zich onderdeel van onze maatschappij of zij hebben het gevoel aan de zijlijn te staan. Wat zijn de verhalen van deze mensen? Hoe denken wij daarover en hoe kunnen we zorgen dat iedereen zich onderdeel van onze maatschappij gaat voelen? Hij draag jij daaraan bij? Hoe ga je om met propaganda? Hoe herken je die? Wat is waar en wat is niet waar? Hoe vrij zijn we om informatie tot ons te nemen? Maak de vergelijking tussen de onrechtsstaat van destijds en de rechtsstaat van nu

- Vervolging van Joden, zigeuners, homoseksuelen en zogenaamde 'asocialen' in de gehele regio en de sporen van hun aanwezigheid.
- De spoorlijn van Kleve, Groesbeek naar Nijmegen als vluchtroute.
- Rabbijn Alexander Salomons en zijn inzet voor de Joodse vluchtelingen die vanuit Duitsland arriveerden.
- Titus Brandsma tegen de nationaalsocialistische ideologie
- Dwangarbeid/Arbeitseinsatz en verzet van onder meer politie hiertegen

3.2 Strijd om de vrijheid

Market Garden, de Frontperiode en het Rijnlandoffensief

Strijd om de vrijheid tijdens WO2

1. Market Garden.

Het spektakel barst in het Rijk van Nijmegen los op 17 september 1944. Duizenden Amerikaanse parachutisten worden vanuit Dakota's gedropt op de velden rond Groesbeek, Grave, Nederasselt en Overasselt. Daarnaast worden ook voertuigen, munitie, voedsel en medicijnen aangevoerd in zweefvliegtuigen. De bewoners in de dorpen zijn totaal verrast. Vanuit dit buitengebied trekken de Amerikanen naar Nijmegen, evenals de Britse grondtroepen die door Brabant omhoogtrekken. Er wordt hevig om de stad gevochten. Op 20 september wordt met de zogeheten 'Waalcrossing' en de bestorming van het Valkhof de strijd beslist en wordt Nijmegen bevrijd.

2. Frontperiode

Het Rijk van Nijmegen en omgeving worden frontgebied. De frontlinie loopt door de Betuwe en door de Ooijpolder, langs Groesbeek richting Mook en beweegt voortdurend. Eind oktober 1944 ligt het gebied rond Nijmegen bezaaid met veldgraven, kadavers, vernielde huizen en legervoertuigen. Een half jaar lang wordt het gebied bestookt met granaten en bommen, met alle gevolgen voor de burgerbevolking. Uit angst voor een nieuwe grote geallieerde aanval zet de Duitse legerleiding op 2 december 1944 de Betuwe onder water. De bevolking moet vluchten. Een gebied waar eerst zo'n 80.000 mensen leefden is nu helemaal leeg. Uit Groesbeek, Beek en omliggende dorpen worden vanwege het oorlogsgeweld bijna 30.000 mensen door de geallieerden geëvacueerd. Ook de Ooijpolder werd onderwater gezet en de bevolking door de Duitsers gedwongen geëvacueerd.

3. Het Rijnlandoffensief

De finale naar de vrijheid wordt vanuit het Rijk van Nijmegen ingezet op 8 februari 1945 door de immense aanval op het Rijnland (Operatie Veritable) met bijna een half miljoen soldaten (Canadezen en Britten). Het wordt één van de grootste geallieerde campagnes in West-Europa tijdens de Tweede Wereldoorlog. Nooit eerder werd vanaf Nederlands grondgebied zo'n grote militaire operatie ingezet. Ter ondersteuning van de aanval voeren de geallieerden talrijke bombardementen uit op Duitse steden en dorpen. Zo worden bijvoorbeeld Kleve en Emmerich met de grond gelijk gemaakt. Er vallen duizenden doden. Er staat geen steen meer op de ander. Na zes weken trekken de geallieerden met een aangegroeide troepenmacht van meer dan één miljoen man de Rijn over bij Wesel en volgt daarna van hieruit de bevrijding van Noord-Nederland en West-Europa. Het Rijk van Nijmegen en de Betuwe behoren uiteindelijk tot de zwaarst getroffen delen van Nederland.

In Nijmegen zijn 2.200 burgers om het leven gekomen, zijn er vele tienduizenden daklozen en dan ook nog de vele duizenden die dakloos waren in Groesbeek, Millingen, Leuth en omstreken.

Aanknopingspunten in het regioprogramma

De bevrijding leverde ons met de overwinning op het fascisme een zeer waardevol legaat: dat van de vrijheid, democratie en rechtsstaat. Deze erfenis kan en mag en niet onderschat worden. Zij vormt de basis van de vrije en democratische samenleving waarin we nu nog steeds leven. Veteranen leveren een waardevolle bijdrage aan het in stand houden van deze erfenis. Maar toch, enkele belangrijke nuanceringen:

1. Heden ten dage is driekwart van de politieke systemen in de wereld niet democratisch. Vrijheid ligt er dagelijks onder vuur. Mogelijke invalshoek; de mensen die om redenen van onvrijheid als asielzoekers naar Nederland komen.
2. Twee van de drie wereldmachten zijn politiestaten oftewel dictaturen. Grove schendingen van mensenrechten, opsluitingen van oppositieleden, het monddood maken van de vrije pers en de eliminatie van de onafhankelijke rechtspraak.
3. Tot slot grijpen wereldwijd regelmatig epidemische golfbewegingen om zich heen als rechtsextremisme, racisme, antisemitisme, holocaustontkenning, homohaar, bestorming van democratische instituties. Door oorlogsgeweld en dictaturen zijn er nog steeds massaal wereldwijd mensen op de vlucht.

Conclusie: Er is massaal werk aan de winkel om in ieder geval dat prachtige legaat van de bevrijding destijds te koesteren.

3.3 Herstel van de vrijheid Het naoorlogse verhaal

Herstel van de vrijheid na WO2

Nijmegen komt uit de Tweede Wereldoorlog tevoorschijn als één van de zwaarst getroffen, maar minst erkende steden van Nederland. Er rest de Nijmegenaren niets anders dan puin te ruimen en opnieuw te beginnen. De wederopbouw komt op gang en zal tot 1965 duren. Hele generaties dragen deze periode met zich mee.

Als de geëvacueerde bewoners van Groesbeek in de zomer van 1945 terugkeren, treffen ook zij hun dorp goeddeels in puin. Overal liggen kadavers van vee, mijnen en niet ontplofte granaten. De Groesbekers zoeken onderdak in kelders, schuurtjes en gammele noodwoningen. Het wemelt er van het ongedierte.

De wraakgevoelens jegens de Duitsers zijn in heel Nederland groot. Er worden plannen gemaakt om stukken van Duitsland te annexeren en alle Duitsers het land uit te gooien, ook als ze hier al lang wonen. Als tussenstation worden voor hen interneringskampen ingericht, zoals Mariënbosch bij Nijmegen. In de grensregio bij Groesbeek waren er van oudsher goede banden met de oosterburen. Het duurt decennia om die weer te herstellen.

Nijmegen en omgeving krijgen na de oorlog hulp om weer overeind te krabbelen. Vanuit het Amerikaanse Albany komen schepen met hulpgoederen. Nederland, West-Duitsland en veertien andere Europese landen profiteren van het Marshallplan.

De Duitse dictatuur, onderdrukking en onvrijheid maken plaats voor vrede, vrijheid, democratie en rechtstaat. In 1951 sluiten Frankrijk, Duitsland, Italië en de Benelux een verbond om toekomstige oorlogen te voorkomen: de Europese Gemeenschap voor Kolen en Staal. Daaruit komt in 1958 de EEG voort en tenslotte de huidige Europese Unie.

Nederland raakt zelf nog in strijd met Nederlands-Indië. Vanaf de capitulatie van Japan riep Indonesië zich na eeuwen van Nederlandse kolonisatie op 15 augustus 1945 uit tot een onafhankelijke republiek. Dit werd niet geaccepteerd door Nederland en leidde tot een jarenlange onafhankelijkheidsstrijd. Die eindigt in december 1949 eindigt met de onafhankelijkheid van de voormalige Nederlandse kolonie.

Tussen 1947 en nu komen Nederlandse troepen nog meer dan 130 keer in actie, maar nu als onderdeel van vredesmissies onder de vlag van de Verenigde Naties of de NATO. Die zijn bedoeld om elders in de wereld een einde te maken aan conflicten en vrede en vrijheid te herstellen. Nederland telt ruim 100.000 veteranen van na de Tweede Wereldoorlog.

Aanknopingspunten in het regioprogramma

- Wederopbouw, wederopbouwarchitectuur, oude stadsplan (maquette), ‘t hért is d’r uut’
- De mythe van Stunde Null, Trümmerfrauen
- Oorlogsbegraafplaatsen, tijdelijke begraafplaatsen, herbegravenissen
- Faces to Graves, Canadese Erebegraafplaats Groesbeek.
- Duitse begraafplaats Ysselsteyn
- Operatie Black Tulip, Mariënbosch, herstelbetalingen, grenscorrecties/annexaties, samenleven aan de Nederlands/Duitse grens
- Nederlands-Indië, politionele acties
- Marshallplan, relatie Nijmegen en Albany, andere hulpacties
- Nieuwe bedrijven en instellingen
- EGKS, EEG, Europese Unie, Europese volkslied, *Ode an die Freude*, patriotisme op Europees niveau
- Verenigde Naties, Unifil, Unicef, vredesmissies, veteranen, Veteranenplatform, Defensie
- Sunset March
- Koude Oorlog, IJzeren Gordijn, NAVO, wapenwedloop, kernwapens, demonstraties, val van De Muur, Duitse eenwording, afschaffing militaire dienstplicht
- Ontzuiling, schuivende panelen
- Omgaan met de bedreigingen van de vrijheid
- De toestroom en opvang van vluchtelingen, zoals recent in Heumensoord, maken duidelijk dat vrede en vrijheid niet overal vanzelfsprekend zijn.

Elk afzonderlijke verhaallijn biedt meerdere aanknopingspunten met het heden en voor het opzetten van een aansprekend programma waaraan kan worden deelgenomen. Daarbij wordt ook de culturele sector betrokken. Binnen elk van de drie genoemde verhaallijnen en de daar aan verbonden thema’s gaat de cultuursector producties opzetten die zowel raakvlakken hebben met het verhaal van de Tweede Wereldoorlog als met het heden. Kunstenaars en makers brengen nieuwe perspectieven met zich mee, maar ook de kracht van de verbeelding. Ze zetten ons op een andere manier aan tot nadenken en verwonderen. Ze laten ons lachen of ontroeren ons juist. Ze kunnen de confrontatie opzoeken en bieden een bespiegeling. Dit gaat ongetwijfeld verrassende, prikkelende en indringende producties opleveren die aanzetten tot participatie.

Waar mogelijk zullen digitale media ingezet worden, hetzij in de vorm van een *livestream*, een *podcast* dan wel een *aftermovie*. Op deze manier zijn ook belangstellenden die niet in de gelegenheid zijn om fysiek deel te nemen aan het programma in de gelegenheid deel te nemen. Er zal een afweging plaatsvinden welke onderdelen van het programma ook digitaal te zien zullen zijn. Hierbij is vooral van belang dat digitalisering van toegevoegde waarde moet zijn.

4 Partners in het regioprogramma

Instellingen die een bijdrage willen leveren aan het regioprogramma sluiten aan bij minstens één van de genoemde verhaallijnen en dienen met elkaar, als partners, tot een gezamenlijk, duurzaam programma te komen. Deze samenwerkingen behoren van langere duur te zijn, van 2022 tot en met tenminste 2025. Gaandeweg zal er een steeds krachtiger en samenhangend verhaal tot stand komen met een steeds groter publieksbereik. Er wordt niet uitgesloten dat gedurende de looptijd van het regioprogramma een organisatie besluit, om welke reden dan ook, geen rol meer te willen spelen in het regioprogramma of dat een andere organisatie erbij wil aansluiten. Met meerdere partners in elke verhaallijn kan dat worden opgevangen. De betrokken partijen in het Rijk van Nijmegen zijn vooralsnog:

Partners in het regioprogramma	
Ateliërmuseum Jac Maris Huis	Museum Kasteel Wijchen
Bindkracht 10 Nijmegen	Numaga
Comité 17 septemberstraat	Oorlog in Nijmegen
Cultuurhuis De Lindenberg	Oorlogsdoden Nijmegen
Euregio Rijn-Waal	Oorlogsmuseum Niemandland (Betuwe)
Euregio Vrijheidswandeling	Open Joodse Huizen Nijmegen
Europa Direct Nijmegen	Radboud Universiteit
Evenementenbureau Henk van der Zand	Regionaal Archief Nijmegen
Faces to Graves Groesbeek	Rob Jaspers
Fletcher Hotel Erica Berg en Dal	Stadswandeling Nijmegen
Forte Welzijn Berg en Dal	STEP Nijmegen
Gemeente Berg en Dal	Stichting Bevrijdingscomité Overasselt/Nederasselt
Gemeente Beuningen	Stichting Exodus en Exodus Comité (Betuwe)
Gemeente Druten	Stichting FAN (Friendship-Albany-Nijmegen)
Gemeente Heumen	Stichting Herdenking Bevrijding Beek
Gemeente Kleve (D)	Stichting Nijmegen Wederopbouw Stad
Gemeente Kranenburg (D)	Stichting In Paradisum
Gemeente Mook en Middelaar	Stichting PION
Gemeente Nijmegen	Stichting Remember September Mook
Gemeente Wijchen	Stichting Stedelijk 4&5 mei Comité Nijmegen
Gratefull Generation Tours	Stichting Stolpersteine Nijmegen
Groesbeek Airborne Vrienden	Stichting Vitaal Kekerdom
HAN/Holocaust Remembrance Alliance	Stichting Titus Brandsma Memorial
Heemkunde Berg en Dal	Stichting Wandelen in Vrijheid
Heemkundekring de Duffelt	Sunset March Nijmegen
Heemkundekring Groesbeek	Valkhofbunker Nijmegen
Het Gilde	Van 't Lindenhoutmuseum
Historisch kookatelier Eetverleden	Vrijheidsmuseum
Huis van de Nijmeegse Geschiedenis	Werkgroep Archeologie WO2 Regio Nijmegen
Infocentrum WO2 Nijmegen	Werkgroep Vredesinitiatieven Berg en Dal
Liberation Route Europe	

5 Uitgangspunten regioprogramma

Het regioprogramma *Vrijheid* van de regio Nijmegen maakt deel uit van het Gelderse programma *Vrijheid*. In dat kader is Gelderland ingedeeld in vijf regio's: Arnhem en omgeving, Veluwe, Achterhoek en Liemers, Rivierengebied en regio Nijmegen. Het Gelderse programma *Vrijheid* loopt van begin 2022 tot en met eind 2023, met een 'doorkijkje' naar de kroonjaren 2024/2025. *Vrijheid* is de opvolger van het programma Gelderland Herdenkt, in het kader waarvan in 2019 en 2020 werd stilgestaan bij het einde van de Tweede Wereldoorlog, toen 75 jaar geleden. Een deel van dat programma moest in het voorjaar van 2020 geschrapt worden vanwege de coronamaatregelen. Voor de komende jaren zijn dit de uitgangspunten van het regioprogramma:

- Erfgoedinstellingen die participeren in het regioprogramma werken samen binnen de verschillende verhaallijnen en komen tot een gezamenlijk programma. Het partnerschap is voor langere tijd.
- De regio evenementen verbinden de gebeurtenissen van de Tweede Wereldoorlog met de actualiteit en zijn maatschappelijk relevant. *Vrijheid*, rechtsstaat en democratie staan hierin centraal.
- Culturele instellingen worden uitgenodigd om producties te maken die aansluiten op de verhaallijnen, de actualiteit en de daaronder hangende thema's (drama, toneel, zang, dans, sport, multimediaal, etc.).
- Multimedia worden ingezet om een breed publiek te bereiken. Publiek dat er niet *live* bij kan zijn, kan op deze manier toch participeren of op een later moment terugkijken en beleven. Bijvoorbeeld door middel van *podcasts* voor de verschillende verhaallijnen, *livestreams* voor de grotere evenementen, *aftermovies* om het nog eens te ervaren op een later tijdstip. Maar ook met digitale en fysieke producten zoals *beleef-apps*.
- In het programma *Vrijheid* vormen jongeren en nieuwe Nederlanders focusgroepen. Het is de bedoeling dat onderdelen van het programma ook op hen zijn gericht en dat zij bij programmaonderdelen worden betrokken. Denk hierbij aan samenwerking met de jongerenwerkorganisaties als Bindkracht10 of STEP in Nijmegen en Forte Welzijn in Berg en Dal.
- We streven naar regionale samenhang en samenwerking in het Rijk van Nijmegen met, waar mogelijk, verbindingen met andere regio's binnen Gelderland, of over de provincie- of landsgrens.
- We willen een groot publiek betrekken bij het herdenken, beseffen en vieren van vrijheid, op vernieuwende manieren en door middel van participatief herdenken (meedoen en ervaren).
- Een jaarprogramma met activiteiten verspreid over de deelnemende gemeenten in de regio.
- Het tijdvak voor activiteiten binnen het programma *Vrijheid* is breed. Er is aandacht voor de aanloop naar en voor de nasleep van de Tweede Wereldoorlog.
- Er is aandacht voor de onvrijheid die deed verlangen en noodzaken tot de Bevrijdingsstrijd, maar ook tot wat er met de herwonnen vrijheid werd gedaan en hoe getracht werd deze te borgen.

"Door vrijheid te verbinden aan de strijd van toen, aan de locaties en verhalen die daarmee te maken hebben, is het programma beter in te vullen. Waarbij het waardevol is om de accenten te verleggen: van toen naar nu, van herdenken naar beseffen dat vrijheid niet vanzelfsprekend is."

6 Aanvragen subsidie regioprogramma

De provincie Gelderland heeft voor de regioprogramma's *Vrijheid* per regio jaarlijks € 150.000,- subsidie beschikbaar gesteld. Instellingen kunnen een subsidieaanvraag doen bij de provincie van minimaal € 15.000,-. Daar moet dan een cofinanciering van ook minimaal € 15.000,- tegenover staan. Dat betekent dat een project een begroting heeft van minimaal € 30.000,-.

Het valt te verwachten dat voor veel erfgoedinstellingen een dergelijk bedrag te hoog is, daarom is samenwerking meestal noodzakelijk. Samenwerking kan gezocht worden met andere erfgoedinstellingen binnen en/of buiten de regio, maar nadrukkelijk ook met culturele organisaties.

Een andere uitdaging voor aanvragers is het verwerven van voldoende cofinanciering. In sommige gevallen kunnen de gemeenten bijdragen, maar er zullen ook andere fondsen moeten worden geworven.

Om een subsidie aan te kunnen vragen moet de aanvraag voldoen aan een aantal voorwaarden die door de provincie zijn opgesteld. Aanvullend zijn er ook enkele regionale voorwaarden van toepassing.

6.1 Criteria vanuit de provincie Gelderland

Om in aanmerking te komen voor subsidie voor een regioprogramma gelden de volgende provinciale criteria:

- Het beoogt het bewustzijn van de waarde van vrijheid bij de naoorlogse generaties te vergroten;
- Het heeft een bovenlokaal of regionaal karakter;
- Het stimuleert ontmoeting, beleving en zelf doen rond het thema vrijheid;
- Het past in het regioprogramma van de betreffende regio.

Het regioproject moet voorts aan tenminste één van de volgende criteria voldoen:

- Het betreft Nederlanders met een migratieachtergrond substantieel bij de realisatie van het project;
- Het betreft jongeren substantieel bij de realisatie van het project;
- Het biedt ooggetuigen van oorlogsgeweld en onvrijheid de mogelijkheid om hun ervaringen over te brengen;
- Het regioproject heeft een zo groot mogelijk bereik van de doelgroep, rekening houdend met de aard van de activiteiten. Indien zinvol en haalbaar wordt het via *livestream*, *aftermovie* of ander beeld- of audiomedium beschikbaar gesteld.

Aanvullende voorwaarden vanuit het regioprogramma *Vrijheid* Rijk van Nijmegen:

- De aanvraag is onderdeel van minimaal één van de drie genoemde verhaallijnen die in het regioprogramma *Vrijheid* Rijk van Nijmegen zijn opgenomen;
- Er wordt aantoonbaar samengewerkt met (een) andere regionale projectpartner(s);
- Er is sprake van maatschappelijke relevantie en / of speelt in op de actualiteit.

Aanvragen die worden ingediend bij de provincie, maar die niet aansluiten bij de verhaallijnen van het regioprogramma en waarbij niet wordt samengewerkt met regionale partners (erfgoed- en/of culturele instellingen) die zijn aangesloten op het regioprogramma ontvangen geen positief advies van de regio.

6.2 Procedure subsidieaanvraag

1. Subsidieaanvragen voor een regioprogramma worden ingediend bij de provincie Gelderland. Aanvragen vanuit de regio Rijk van Nijmegen zullen door een van de partners in de programmaonderdelen 'onvrijheid', 'strijd om de vrijheid' of 'herstel van vrijheid' worden gedaan.
2. De provincie controleert of de aanvraag volledig is en of er wordt voldaan aan de provinciale criteria. Bij een positieve beoordeling door de provincie wordt de regio om advies gevraagd.
3. Vertegenwoordigers van de regio¹ brengen advies uit aan de provincie over de ingediende aanvraag. Aanvragen die voldoen aan de regionale criteria en dus onderdeel uitmaken van het regioprogramma ontvangen een positief advies. Aanvragen die niet aan de criteria van het regioprogramma voldoen, ontvangen een negatief advies.

6.3 Bijdrage vanuit de gemeente Nijmegen en gemeente Berg en Dal

De gemeente Nijmegen en de gemeente Berg en Dal vervullen samen met het Vrijheidsmuseum een voortrekkersrol bij de totstandkoming van dit regioprogramma. Zij leveren op verschillende manieren, zowel inhoudelijk als financieel, een bijdrage aan het regioprogramma *Vrijheid*. De bijdrage zal er vooral op gericht zijn om de samenwerking tussen de instellingen te faciliteren teneinde binnen de verschillende verhaallijnen tot één, goed op elkaar afgestemd programma te komen.

6.4 Bijdrage vanuit Infocentrum WO2 Nijmegen

Toegangsportal erfgoed WO2 en spilpunt 'Herdenken en Vrijheid' in het Rijk van Nijmegen.

Het Infocentrum WO2 Nijmegen heeft een tweeledig functie. In de eerste plaats vormt het de toegangsportal tot het Erfgoed van de Tweede Wereldoorlog in Nijmegen en de wijde omgeving. Het informeert en engageert een groot en breed publiek en verwijst door naar diverse historische binnen- en buitenlocaties rondom WO2 in Nijmegen en de regio. Dit gebeurt door middel van kennisoverdracht, ervaren, beleven, interactie en faciliteren. De doelgroepen daarbij zijn toeristen en recreanten, gezinnen en kinderen, scholen en diverse special interest groups. Zij krijgen de beste introductie op de verhalen, historische erfgoedorganisaties, locaties en musea in de regio met betrekking tot de Tweede Wereldoorlog. De middelen daartoe zijn de vaste presentatie van het Infocentrum WO2, haar educatieve programma's en evenementen. Deze zullen de komende jaren steeds sterker ook de verbinding gaan leggen met de hedendaagse werkelijkheid op de gebieden van de rechtsstaat, vrijheid en democratie.

¹ De regiovertegenwoordiging voor het Rijk van Nijmegen bestaat uit een ambtelijke werkgroep, samengesteld uit vertegenwoordigers van de gemeente Nijmegen en de gemeente Berg en Dal

In de tweede plaats bouwt het Infocentrum WO2 Nijmegen actief mee aan het fundament van ‘Herdenken en Vrijheid’ in het Rijk van Nijmegen. Door samen te werken met andere partners binnen en buiten de regio wordt de infrastructuur van het aanbod versterkt. Hiermee vervult het Infocentrum WO2 een spilfunctie in de stad Nijmegen en omgeving, waar op dit moment ongeveer 45 organisaties actief zijn binnen het domein van ‘Herdenken en Vrijheid’. De komende jaren (2022- 2025) zal het Infocentrum WO2 deze rol ook nadrukkelijk op zich nemen binnen het regioprogramma. Het Infocentrum WO2 kan daarbij gebruik maken van de welkome organisatorische en personele back-up van het Vrijheidsmuseum. Op voortouw van het Infocentrum WO2 kunnen de partners elkaar op beide locaties ontmoeten en in zowel de voorbereiding van de projecten als in de uitvoering ervan kan er gerekend worden op het Infocentrum WO2 als kartrekker, ondersteuner, verbinder, kennisdeler en organisator. Verder beschikt het Infocentrum WO2 over de PR/Marketing-instrumenten om het regioprogramma en haar activiteiten bij het publiek te brengen. Alle partners die in het regioprogramma actief zijn kunnen de Regionale Agenda op de website van het Infocentrum WO2 benutten om hun projecten van de nodige publiciteit te voorzien. Daarnaast kan het Infocentrum WO2 substantieel en proactief acteren via haar effectieve social media-kanalen en haar reguliere mediabereik.

7 Mogelijke samenwerkingen per verhaallijn

Onvrijheid, het verhaal van vervolging, verzet, vlucht en verwoesting

Deelnemende instellingen zijn o.a.:

Stichting Stolpersteine Nijmegen,	4-5 Mei Comité Nijmegen,
Titus Brandsma Memorial,	Open Joodse Huizen / Huizen van Verzet,
Karl Leisner Memorial,	Huis van de Nijmeegse Geschiedenis,
Brandgrens,	Info Centrum WO2

Strijd om de vrijheid

Market Garden

Deelnemende instellingen zijn o.a.:

Euregio Vrijheidswandeling	Oorlogsdoden Nijmegen
Evenementenbureau Henk van der Zand	Oorlog in Nijmegen
Gratefull Generation Tours	Stichting Bevrijdingscomité Overasselt/Nederasselt
Groesbeek Airborne Vrienden	Stichting Remember September Mook
Heemkunde Berg en Dal	Sunset March Nijmegen
Het Gilde	Valkhofbunker Nijmegen
Hotel Fletcher/Erica Berg en Dal	Van't Lindenhoutmuseum
Infocentrum WO2 Nijmegen	Vrijheidsmuseum
Jac Maris Huis	Wandelen in Vrijheid
Museum Kasteel Wijchen	Werkgroep Archeologie WO2 Regio Nijmegen

Frontperiode

Eetverleden	Oorlogsmuseum Niemandland (Betuwe)
Greatfull Generation Tours	Oorlog in Nijmegen
Groesbeek Airborne Vrienden	Van't Lindenhoutmuseum
Infocentrum WO2 Nijmegen	Vrijheidsmuseum
Het Gilde	Wandelen in Vrijheid
Oorlogsdoden Nijmegen	Werkgroep Archeologie WO2 Regio Nijmegen
Stichting Exodus	Faces to Graves

Rijnlandoffensief

Greatfull Generation Tours	Vrijheidsmuseum
Groesbeek Airborne Vrienden	Wandelen in Vrijheid
Infocentrum WO2 Nijmegen	Werkgroep Archeologie WO2 Regio Nijmegen
Het Gilde	Faces to Graves
Oorlog in Nijmegen	

Herstel van de vrijheid, het naoorlogse verhaal

Deelnemende instellingen zijn o.a.:

PION	Nijmegen blijft in beeld
Stichting FAN	Rob Jaspers
Stichting Herdenking Bevrijding Beek	Sunset March
Euregio Vrijheidswandeling	Vrijheidsmuseum Groesbeek
Fletcher Hotel Erica, Freedomconcerten	Veteranenplatform
Stichting Wederopbouw	